

"ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์"

กิตติพงษ์"อธิบดีคุมประพฤติ"ชี้เป้าหลัก"ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์"
"เหยื่อ-ผู้กระทำ"ต้องพอใจทั้งสองฝ่าย

หมายเหตุ - ขณะนี้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เริ่มมีการนำเสนอสู่สังคมในวงกว้างมากขึ้น มุ่งหวังให้เป็นทางเลือกหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม ซึ่ง "กรมคุมประพฤติ" จัดว่าเป็นหน่วยงานหนึ่งที่จะเข้ามามีบทบาทในกระบวนการดังกล่าว "มติชน" มีโอกาสสัมภาษณ์นายกิตติพงษ์ กิตยารักษ์ อธิบดีกรมคุมประพฤติ มีสาระสำคัญดังนี้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีลักษณะอย่างไร

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือภาษาอังกฤษเรียกว่า Restorative Justice หรือ Restoration ถ้าแปลตามคำนี้แล้วความหมายไม่ได้ตรงตามหลัก เพราะ Restorative เป็นการฟื้นฟูแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาพเดิม ซึ่งแนวคิดนี้จะตรงข้ามกับ Retributive ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมของกฎหมายที่มุ่งเน้นการแก้แค้น ทดแทน และนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษเป็นกระแสหลักของกฎหมายอาญา เพราะการกระทำผิดกฎหมายอาญาคือการกระทำผิดต่อรัฐ แต่ระยะหลังเริ่มมองว่า เมื่อมีการทำผิดกฎหมายอาญาเกิดขึ้น ไม่ใช่เอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษอย่างเดียว เพราะยังมีอีกหลายส่วนที่ได้รับผลกระทบ เช่น ผู้เสียหาย ชีวิตของเขาถูกกระทบอย่างมาก ญาติพี่น้อง หรือชุมชนที่รู้สึกไม่ปลอดภัยเสียสิทธิ ดังนั้นแนวคิดที่ต้องการแก้แค้นเอาผู้กระทำผิดต่อรัฐมาลงโทษเพียงอย่างเดียว เริ่มคลอนแคลน เพราะกระแสของผู้เสียหายที่เรียกร้องสิทธิของตนเองสูงขึ้น

กระแสชุมชนเริ่มต้องการมีส่วนร่วมมากขึ้น จึงนำมาสู่การแก้ที่รากฐานของกฎหมายอาญา และเกิดแนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ที่ต้องการให้ชุมชนและผู้เสียหายเข้ามามีส่วนร่วมจัดการกับความผิดที่เกิดขึ้น

ยกตัวอย่างคดีของนางอารยา อภิสิริธรรมกุล หรือแจ้แล้ง ถ้าเป็นแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทั่วไป เมื่อเด็กที่ทำผิดต้องถูกลงโทษมาตามกฎหมายอาจจะด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง แต่จะเห็นว่าตัวผู้ถูกกระทำ พ่อแม่เสียหาย จะถูกตัดออกจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการ เด็กจะถูกแยกออกมาดำเนินคดี ถ้าเป็นยุติธรรมสมานฉันท์ ต้องคำนึงถึงผู้เสียหายและชุมชนคนรอบข้างเพื่อหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้น

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เหมาะสมกับความผิดประเภทใดบ้าง

รูปแบบคดีที่เหมาะสมสอดคล้องกับกระบวนการและเห็นรูปแบบชัดเจนคือคดีอุบัติเหตุ ขับรถชนทำให้เกิดความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สิน โดยความประมาท คดีที่มีโทษความผิดเล็กน้อย ไม่ใช่โทษร้ายแรงในคดีอุกฉกรรจ์ คดีที่เด็กกระทำผิด คดีความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งปัจจุบันกรณีเหล่านี้ไม่มีช่องทางในการไกล่เกลี่ย จึงต้องการทางออกด้วยวิธีการนอกตำรา

ดังนั้นถ้านายยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ จะทำให้เห็นว่าตัวผู้ประมาทบางครั้งก็ไม่มี ความจำเป็นต้องติดคุก เพราะทำผิดมาครั้งเดียวและเสียใจมาก แต่ต้องถูกลงโทษด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง เมื่อเรา ได้รับฟังผลสะท้อนจากผู้เกี่ยวข้องทั้งสองด้านจะทำให้ทุกคนเข้าใจความรู้สึกของแต่ละคนได้ และจะ นำมาซึ่งความไม่อาฆาตแค้น

ตัวอย่างเช่น เวลาดาราดอนจับช่วงแรกรู้สึกไม่ค่อยดี แต่พอผ่านไปสักกระยะหนึ่งเริ่มมีคนเข้ามา ช่วยไกลเกลี่ยบอกผู้เสียหายว่าดาราคคนที่ก่อเหตุเขารู้สึกสำนึกผิดและเอาความรู้สึกของผู้เสียหายไป บอกดาราว่าผู้เสียหายเดือดร้อนมากน้อยแค่ไหน มีภาระใดต้องรับผิดชอบบ้าง สิ่งเหล่านี้ทำให้หลายฝ่าย เข้าใจกันมากขึ้น

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ฝ่ายใดจะเป็นผู้เลือกรัฐหรือประชาชน

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ไม่ใช่กระแสหลัก แต่เป็นเพียง กระบวนการเสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ส่วนบุคคลที่จะเลือกขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นมา และความเหมาะสม เช่นการประชุมกลุ่มครอบครัวของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นอีก แนวทางของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งเด็กที่สามารถใช้หลักเกณฑ์นี้ต้องมีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี เด็กต้องรู้สึกสำนึกผิด และอยากแก้ไข รวมทั้งผู้เสียหายต้องยินยอมที่จะใช้วิธีการดังกล่าวด้วย เพราะแทนที่จะส่งฟ้องเด็กเข้าสู่กระบวนการชั้นศาลก็ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ หรือกับอัยการว่ามี มาตรการลักษณะนี้ ซึ่งเรื่องลักษณะนี้กระทำได้ตามมาตรา 63 ของ ป.วิอาญาเด็กแต่ยังไม่สมบูรณ์ ใน อนาคตจะมี พระราชบัญญัติ(พ.ร.บ.)ชะลอการฟ้อง

ประชาชนรู้ได้อย่างไรว่าเมื่อทำผิดแล้ว จะสามารถใช้กระบวนการยุติธรรม ทางเลือกได้

ปกติเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นคนอธิบายหรือมีทัศนคติการสมานฉันท์เบื้องต้นว่าคดีลักษณะ ไหนจะมีวิธีการปรองดอง น่าจะใช้วิธีการเยียวยาดีกว่านำไปลงโทษ และจะเกิดช่องทางในการใช้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ตอนนั้นกรมคุ้มครองประพฤตินายยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ ในโครงการ ครอบครัสมานฉันท์ หรือโรงซอมสามี่ ซึ่งเป็นคดีใช้ความรุนแรงในครอบครัว โดยร่วมมือกับตำรวจใน แต่ละโรงพัก

เช่นเมื่อภรรยาถูกสามีทำร้ายแล้วมาแจ้งความที่โรงพัก ตำรวจต้องอธิบายให้ผู้หญิงเข้าใจ ว่า มีกระบวนการดังกล่าวเพื่อเป็ยงคดีโดยให้กรมคุ้มครองประพฤติ และสหวิชาชีพอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ทางออกให้ผู้หญิง ส่วนฝ่ายสามีต้องเชิญมาปรับพฤติกรรม แต่ปัญหาจะเกิดขึ้นถ้าเจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจใน กระบวนการขั้นต้นของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้เสียหายก็รู้สึกว่าเป็นช่องทางที่ดีสำหรับตนเอง ส่วน ผู้ที่ทำผิดก็ไม่รู้ว่าวิธีดังกล่าวมีประโยชน์สำหรับตนเองเช่นกัน ดังนั้นอนาคตต้องมีการฝึกอบรมทั้งตำรวจ และอัยการให้เข้าใจกระบวนการดังกล่าวมากขึ้น

กรมคุมประพฤติเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับขั้นตอนไหนบ้าง

ปกติแล้วในต่างประเทศไม่จำเป็นต้องใช้คุมประพฤติเข้าไปร่วม แต่ในประเทศไทยงานกรมคุมประพฤติ มีหน้าที่ที่จะเข้าไปตรวจสอบหรือสืบเสาะบุคคลที่ศาลสั่งให้รอลงอาญา ดังนั้นแทนที่จะสืบเสาะหาข้อมูลเพียงอย่างเดียว ก็อบรมให้เขาได้รับความรู้ด้านจิตวิทยาและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เข้าไปด้วย เพราะในอนาคตพนักงานคุมประพฤติจะเป็นตัวแปรสำคัญ

เกณฑ์ของคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ มีลักษณะอย่างไร

ต้องรอกฎหมายออกมารองรับอย่างชัดเจน และต้องเป็นคดีที่สังคมรับได้ ไม่ใช่อาชญากรแท้จริง เป็นเพียงการกระทำผิดโดยพลั้งพลาด มีโทษไม่สูง ในแนวทางของ พ.ร.บ.ชะลอการฟ้อง จะใช้ฐานความผิดที่มีโทษไม่เกิน 5 ปีเป็นหลัก แต่ก็เกิดข้อโต้แย้งเกิดขึ้นตามมาว่า ถ้าใช้เกณฑ์ ต้องโทษไม่เกิน 5 ปี จะทำให้ครอบคลุมหรือไม่ เพราะบางครั้งความผิดบางอย่างร้ายแรงแต่เข้าหลักเกณฑ์นี้ก็ไม่เหมาะสม แต่ในต่างประเทศคนที่จะระบุว่าคดีลักษณะเหมาะสมกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่จะเป็นดุลพินิจของอัยการ ถึงแม้จะเข้าหลักเกณฑ์แต่ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีนี้ก็ได้อีก ฉะนั้นจะมีวิธีการอื่นเพื่อเลี่ยง และถ้าใช้วิธีนี้ต้องรับผิดชอบต่อสังคม ต้องตอบสังคมให้ได้ แต่ขณะนี้ประเทศไทยยังไม่มีประสบการณ์และบรรทัดฐานของคดีจึงจำเป็นต้องขีดเส้นกำหนดหลักเกณฑ์พอสมควร

พ.ร.บ.ชะลอการฟ้องยังอยู่ในขั้นตอนไหน

ตอนนี้ พ.ร.บ.ชะลอการฟ้องอยู่ที่ชั้นของคณะกรรมการกฤษฎีกา และสิ่งสำคัญถ้า พ.ร.บ.ชะลอการฟ้องมีผลบังคับใช้จะทำให้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีผลในเชิงรูปธรรมมากขึ้น โดยอัยการมีความเห็นว่าการตั้งกล่าวมีความเหมาะสมต้องเข้าสู่กระบวนการสมานฉันท์ ก็ส่งเรื่องมายังกรมคุมประพฤติ ซึ่งกรมคุมประพฤติมีกฎหมายรองรับขั้นตอนดังกล่าว

กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์จะกระจายไปสู่ชุมชนอย่างไร

อันดับแรกต้องสร้างเครือข่ายในชุมชนให้รู้สึกว่าคุณคนมีความรู้เข้าใจในกระบวนการ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาทุกชุมชนทุกคนต้องรับรู้และรับผิดชอบร่วมกัน ถ้าสร้างจุดนี้ได้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเป็นผลดี

ตอนนี้กระทรวงยุติธรรมพยายามสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนให้เข้ากระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์มากขึ้นเพื่อนำมาปรับใช้แต่ละชุมชน และจะทำให้กระบวนการยุติธรรมใกล้มือประชาชนมากขึ้น

ข้อเสียของกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์อยู่จุดไหน

ยุติธรรมสมานฉันท์ต้องตั้งกรอบให้ชัดว่า ต้องการใช้ในเรื่องไหน ถ้าใช้กว้างเกินไปโดยไม่คำนึงถึงกฎหมาย อาจจะไม่เป็นธรรมก็เป็นได้ เพราะอำนาจการต่อรองของผู้เสียหายและผู้กระทำผิด อาจจะมีอำนาจมากไม่เท่ากัน เบื้องต้นถ้าไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดกำกับ ผมคิดว่าบุคคลที่มีความรู้และอำนาจมากกว่าจะได้เปรียบบุคคลที่ด้อยกว่า อีกส่วนต้องมองว่าการนำกระบวนการ

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ ไม่ใช่เป็นการผลักคดีออกจากศาลหรือลดภาระกระบวนการยุติธรรมอย่าง เดี่ยว เพราะสิ่งเหล่านี้คือผลพลอยได้

แต่ต้องมองว่าหัวใจของกระบวนการนี้ทำให้ผู้เสียหายมีทางออกที่ดีขึ้นอย่างไร คนที่ทำผิด สำนึกจริงหรือไม่ ทุกฝ่ายได้รับสิ่งที่ดีขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว นั่นคือสิ่งที่กระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์จะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง.

ที่มา ข่าวจาก มติชน 10 เม.ย. 48